

www.turkishstudies.net/language

Turkish Studies - Language and Literature

eISSN: 2667-5641

Research Article / Araştırma Makalesi

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY
Sponsored by IBU

Rusça Ağızlarda Türk Kökenli Alıntı Sözcükler: Saratov Bölgesi Örneği*

Turkish Loanwords in Russian Dialects: The example of Saratov Region

Canan Paşalıoğlu**

Abstract: Language, which is the main element of the identity and culture of a nation, is divided into two as written language and spoken language. Written language can disappear over time, but spoken language can survive. Spoken languages are divided into subgroups such as dialects, accents, and slang. Dialect is older than written language, and preserves the ancient characteristics of the national language, and serves as the source of its continuous enrichment. However, written language is formed on the basis of dialect, and survives under its influence for a long time. The differences in the dialects arise in the period of ancient nations. In general, dialects make up the history of language. Most of the characteristics that are lost in a language live in dialects and contain a rich material. Dialects also preserve the cultural treasures of a nation. The Saratov Region, which is located on the lands of Idil (Volga), is an area where various Turkish communities and Russians lived together for centuries. In geographical terms, Saratov is located in the south-eastern part of the European side of Russia, in the north of the Lower İdil (Volga) Basin. The oldest name of the city of Saratov is known as Yellow Tau. 'Tau' means 'mountain' in Turkic languages and has been preserved in the form of Saratov until today. In the present study, the history of the Saratov Region, whose name has a Turkic origin, will be given; and as a result of the compiled studies, the words with a Turkish origin will be determined in the dialects of the Saratov Region. In this context, the purpose is to uncover the words of Turkic origin in the dialects of the Saratov Region of Russia, and thus, to contribute to the Turkish scientific world.

Structured Abstract: Language is the identity of a nation containing its history. It bears the mark of a historical process presenting the developments in a society at every stage of its historical process in a unique way. Language is also an indispensable integrity of the human-culture-society trio, and it is the most precious treasure of a nation. The language sustaining a society and maintaining its existence also preserves the national identity. Each society has political, economic, military, commercial, social, religious, and similar relations with communities that live in different periods and geographical areas, establishing relations, which also have cultural characteristics. Language also plays important roles in these relations. Societies learn the concepts that do not exist in them from different societies and transfer such concepts to their own languages. It is not possible to talk about the way of learning in non-language settings where political and economic superiority is achieved, but loan-translated words continue to enter the language. Such borrowed words may change in sound and meaning to conform to the structure of the receiving language. Some borrowed words

* Bu çalışma 2018 yılında Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Prof. Dr. Zeynep Bağlan ÖZER danışmanlığında savunulan *Rus Dili Diyalektolojisi* adlı doktora tezinden üretilmiştir.

** Dr. Öğr. Üyesi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Asst. Prof. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Faculty of Arts and Sciences, Department of Russian Language and Literature

ORCID 0000-0002-1065-0985

cananpasali@gmail.com; cpasalioglu@nevsehir.edu.tr

Cite as/ Atıf: Paşalıoğlu, C. (2022). Rusça ağızlarında Türk kökenli alıntı sözcükler: Saratov Bölgesi örneği. *Turkish Studies - Language*, 17(1), 149-166. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.55063>

Received/Geliş: 22 December/Aralık 2021

Checked by plagiarism software

Accepted/Kabul: 25 March/Mart 2022

© Yazar(lar)/Author(s) | CC BY-NC 4.0

Published/Yayın: 30 March/Mart 2022

can be easily identified; however, some of these can be hidden because they undergo sound and semantic changes in the receiving language. It is seen over time that some borrowed words are out of standard language use. Even so, such words can continue to be used in dialects, but their meanings may change. For example, the word “*серьгу-сер’ги*”, which means “earrings”, now means “the drooping, the area on the lower part of the neck of a chicken or a rooster”, the word “*колпак-колпак*” means “hat/kalpak” has taken its place among the words used in Russian dialects with the meaning of “lamp” and “net used for fishing”.

Dialectology studies have been one of the fields intensively investigated since its onset. The basis of dialectology studies is the compilations made from public dialects. To understand the wealth of a language and to see the historical development of the people who speak it, dialectology has an important place in uncovering the cultural treasures in question.

Multi-dimensional studies are required for the region studied in dialectology studies. The historical, commercial, and cultural bonds of a region must be investigated along with its geographical location, vegetation, and livelihood, which must be examined well. Previous reviews guide us in the correct evaluation of the materials faced. When the lingual histories of the societies are examined comparatively, the transfer of concepts and words between communities can be uncovered together with their reasons.

When the historical process was evaluated, it was seen that Turkish peoples spread over a wide geographical area, and were in contact with many societies. The Saratov Region, which was examined in the present study, is an area where various Turkic communities and Russians have lived together for centuries. It is possible to argue that the region is an intangible cultural heritage. Idil Lands and Saratov Region are old Turkish settlements. The traces of Turkish culture continue in this settlement, and Turkic nations still live theretoday, albeit as minority.

The introduction of novel words from Turkic languages to Russian dialects and the Russian language gave rise to the expansion of the conceptual fields of languages. It also made important contributions to the Russian Language in terms of enriching its vocabulary. Dialectology dictionaries are the national cultural heritage of a people. With the help of the dialectology dictionaries, detailed data on the daily lives of the people, which is the subject of the study, can be obtained along with cultural, historical, geographical, and ethnographic data.

Russian dialectology dictionaries are among the valuable resources for Turkology studies. Dictionaries that were prepared in the regions where Turkic nations lived show the existence of Turkic-origin words used in Russian dialects. Since there is no original dictionary study for the Russian dialect of the Saratov Region, the words used in the Russian dialects of this region in the Dictionary of Russian Folk Dialects were selected in the present study. There may be controversial words among these words, but studies claiming the opposite and denying these claims have not been clearly shown. In the present study, dictionaries that had other etymological sources, especially E.N. Shipova’s Dictionary of Turkisms in the Russian Language, M. Fasmer’s Etymological Dictionary of the Russian Language, and A.E. Anikin’s Russian Etymological Dictionary, were scanned, and Turkic-origin words used in the dialects of the Saratov Region were examined and unearthed based on a concrete basis.

In the examination made by reviewing the Dictionary of Russian Folk Dialects, approximately one hundred and forty words of Turkic origin used in the Russian dialects of the Saratov region were identified. When the words of Turkic origin used in the Saratov Region Russian dialects were classified according to their subjects, what attracts attention is the existence of words (e.g., badik: walking stick; balakir: stew; belt: belt; biryuk: wolf; anbar: warehouse) related to common life like household goods, tools, clothing and with its daily life characteristics such as food, beverage, nature, agriculture, animal husbandry, and plant. It has been concluded that there are a lot of namings for the character and the actions of an individual.

Keywords: Linguistics, Dialectology, History of Language, Russian Language, Turkish Language, Russian Dialects

Öz: Bir milletin kimliği ve milli kültürün ana unsuru olan dil, yazı dili ve konuşma dili olarak ikiye ayrılır. Yazı dili zaman içerisinde yok olabilirken konuşma dili yaşamaya devam edebilir. Konuşma dilleri kendi içerisinde diyalekt, şive, ağız, lehçe gibi alt gruplara ayrılmaktadır. Diyalekt, yazı dilinden daha eskidir. Millî dilin kadim özelliklerini muhafaza eder ve sürekli zenginleşmesinin kaynağı olarak hizmet eder. Bununla

birlikte yazı dili halk ağzı temelinde oluşur ve uzun bir süre onun etkisi altında varlığını sürdürür. Ağızlarda var olan farklılıklar kadim milletler döneminde oluşur. Genel olarak diyalektler, dilin tarihini oluşturur. Dilde kaybolan özelliklerin çoğu diyalektlerde yaşar ve zengin bir malzeme barındırır. Diyalektler bir milletin kültür hazinelerini saklamaktadır. İdil (Volga) topraklarında yer alan Saratov bölgesi, çeşitli Türk topluluklarının ve Rusların asırlar boyunca birlikte yaşadıkları bir alandır. Coğrafi konum olarak Saratov, Rusya'nın Avrupa kısmının güney doğusunda, Aşağı İdil (Volga) havzasının kuzeyinde yer almaktadır. Saratov şehrinin en eski adı *Sarı Tau* olarak bilinmektedir. *Tau* Türk dillerinde dağ anlamına gelmektedir ve Saratov biçimine bürünerek günümüze kadar bu adlandırmayı muhafaza etmektedir. Çalışmamızda Türk kökenli bir isme sahip olan Saratov bölgesinin tarihçesi verilecek ve derlenen çalışmalar neticesinde Saratov bölgesi ağzlarında Türk kökenli sözcükler tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu çerçevede Rusya'nın Saratov Bölgesi ağzlarında var olan Türk kökenli sözcüklerin ortaya çıkarılması ve Türk bilim dünyasına katkı sağlanması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dilbilim, Diyalektoloji, Dil Tarihi, Rus Dili, Türk Dili, Rusça ağzılar

Giriş

Tarih boyunca Türk halkları Rusya'nın doğu ve güney doğusuna ait geniş bir arazide yaşamışlardır. Bilhassa, İdil (Volga) toprakları ve Ural bölgesi en ilgi çekici alanlar arasında bulunmaktadır. Çalışmamızın konusunu İdil topraklarında yer alan Saratov bölgesi oluşturmaktadır. Saratov, Rusya'nın Avrupa kısmının güney doğusunda, Aşağı İdil (Volga) havzasının kuzeyinde yer almaktadır.

Saratov Bölgesi ve Tarihi

Saratov bölgesiyle alakalı yazılı bilgiye ilk olarak tarihçi Herodotos'un eserinde rastlanılmaktadır. Eski İskitler bölgesinde bulunan Herodotos, net bir bilgi vermese de İskitlerin toprak sınırlarına giren bu bölgeden, Sarmatlardan ve İskitlere yakın yaşayan başka milletlerden de bahsetmiştir. Kitabında Sarmatlar'a özel yer ayıran Herodotos İskitlerden bağımsız olarak yaşamalarına, kendi çarları olmasına ve doğu ülkeleri ile ticari ilişki içerisinde bulunmalarına dikkat çekmiştir. Verdiği bilgilere göre, Sarmatlar Don nehrinin aşağı kesimine, Saratov bölgesinin güney kısmına ve Hazar denizinin doğusuna kadar yayılmışlardır. Onlara ait kalıntılar yapılan çalışmalarda Atkarsk, Sovyet, Rovyensk, Novouzensk, Pugaçyov ve Rtişçevo rayonlarında yoğun bir şekilde araştırmacıların karşısına çıkmaktadır (Myakşeva, 2009, s. 10). Sarmatlar'a çok yakın yaşayan bir diğer millet ise Budin halkıdır. İskitya'ya bağlı olarak yaşayan Budin halkı Gelon adında ahşap bir kente sahiptir. M.Ö. 512 yılında Büyük Darius'un yaptığı sefer üzerine bu şehir yakılmıştır (Çekalin, 1892, s. 9). Aralarında İ.E. Zabelin gibi isimlerin bulunduğu bilim insanları yakılan bu şehrin yerinde Saratov'un olabileceğini düşünmektedir. Budinler ise Saratov bölgesinin kuzey kısmına daha çok hâkim olmuşlardır. Saratov bölgesinin fiziki coğrafik konumu da bu bilgileri destekleyecek niteliktedir. Sarmatlar, hayvancılıkla geçinirken Budinler tarımcılıkla yaşamlarını sürdürmüşlerdir. İdil'in (Volga) orta kesimleri daha ılıman iklime sahip olduğu için tarımcılığa oldukça elverişlidir. Budinlerin yaşam alanı olarak seçtikleri bölgenin Saratov'un olduğu kısım denilebilmesi için bu bilgiler destekleyici niteliktedir.

İdil (Volga) nehrinden ise ilk defa ünlü coğrafyacı Batlamyus M.S. II. Yüzyılda bahsetmektedir. Adı'nın "*Ra*" olduğunu yazan Batlamyus, Ural dağlarından çıkan bu nehrin Hazar denizine döküldüğü bilgisini verir (Çekalin, 1892, s. 11). Ünlü tarihçi Ammianus Marcellinus (M.S. IV) de kendi çalışmasında İdil (Volga) nehrinin adını "*Ra*" olarak yazmıştır. Türk tarih araştırmacısı Akdes Nimet Kurat, İdil (Volga) nehri hakkında ek olarak şu bilgileri vermektedir: "*İdil'in (Etil) en eski adı Fin menşeyinden gelen "Rha" olub, Finler sonraları ona Volga demişler ve bu ad Slavlar tarafından benimsenmiştir. İdil adı ise Türkler tarafından verilmiştir. Kazan Türkleri bugün dahi bu nehre İdil derler; Çuvaşlar da Atal derler ki, su demektir.*" (Kurat, 2002, s. 112). Kazak araştırmacı Mirzahmetuli, İdil nehrinin adının bu nehrin kenarında vefat eden Hun

lideri Atilla onuruna verildiğini belirterek etimolojisini de “*Atill – İtil – İdil*” şeklinde sıralamıştır (Mirzahmetuli, 2015, s. 185-186). Pospelov’un Yer adları sözlüğünde de Volga nehrinin en eski adının İdil olduğu yazmaktadır. Tatarca büyük nehir anlamına gelen İdil’in “*İtil – İdel – Etel – Atal*” olmak üzere farklı biçimleri mevcuttur (Pospelov, 2005, s. 90).

Ortaçağ dönemine bakıldığında söz konusu bölgede VI. yüzyıldan itibaren sınırları Ural’dan Kafkaslara ve Hazar denizine kadar uzanan Hazar hanlığı baş gösterir. Başkenti ise İtil adının verildiği, günümüzdeki yeri Astrahan’a yakın olan yerdir. VII. yüzyılda şu anki Saratov bölgesinde İdil Bulgarlarının yaşadığı anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere söz konusu yüzyılda İdil Bulgarları İdil-Kama sahasında bir devlet kurmuşlar, Fin-Ugor ve daha önce bu bölgelere gelen Türk menşeli kavimleri idareleri altına almışlardır. Akdes Nimet Kurat, Bulgarlar’ın İdil boyunca yerleşmeleri hususunda “*Utigur Bulgarları’nın yeni gelip yerleştikleri ve devlet kurmağa başladıkları Orta İdil sahası tabii servet ve münakalat yolları bakımından gayet elverişli bir ülke idi. Büyük nehirleri, münbit toprakları, mer’aları, ormanları sağlam iklimi ile hakikaten yaşanacak bir yer idi*” (Kurat, 2002, s. 112) demektedir. IX. yüzyıl sonlarına kadar Hazar Hanlığının kuzeyinde İdil (Volga) boyunca Peçenekler yaşamıştır. Yaklaşık 200 yıl boyunca Peçenekler, İdil (Volga) nehri boyunca yaşamlarını sürdürmüşlerdir (Maksimov, 1991, s. 16). İdil (Volga) nehrinin üst kesimlerinde Don nehrinin kesiştiği noktada Fin ya da Türk olduğu belirtilen *Burtaslar* (*Буртасы*) yaşamıştır. Burtas halkının ülkesi İdil (Volga) nehrinin sağ yakasında bulunmaktadır. İdil (Volga) nehrine bitişik olan bu ülke, Hazar Hanlığı ve Bulgar arasındadır. F.F. Çekalin’in verdiği bilgiye göre Burtaslar Türk milletlerine ait bir halktır. Konuştukları dil Hazarlarinkine benzemektedir. Ayrıca günümüzde Burtas adını taşıyan bir nehir bulunmaktadır (Çekalin, 1892, s. 17). Saratov ve Kuznetsk vilayetlerinde “*Burtas*” adında yerleşim yerlerinin varlığı göze çarpmaktadır.

Saratov’un İdil (Volga) kıyılarının kuzey bölümüne Başkurtlar göç etmişler ve uzun süre buralarda yaşamışlardır. Yaklaşık 884 yılında da Peçenekler bu bölgeye yerleşmişlerdir. Başkurtlar o dönemlerde İdil Bulgarlarının buyruğu altında yaşamışlardır. Knyaz Vladimir, İdil Bulgarlarını kendi boyunduruğu altına almak istemiş ve 985 yılında sefere çıkmıştır. Bulgarları yenmiş olsa da aralarında barış tayin edilmiştir: “*Dobriņa, Vladimir’e dedi ki: Harp esirlerini gözden geçirdim; hepsinin de çizmeli (olduklarını gördüm); bunlar bize vergi ödemezler, (iyisi mi) çarıkları aramaya gidelim.*” (Kurat, 1987, s. 28). İdil Bulgarlarına ait kalıntılar günümüzde Saratov Bölgesine ait Marks ve Rovyensk rayonlarında bulunmaktadır.

XI. yüzyılın ikinci yarısında Saratov’un İdil (Volga) kıyısında Kıpçaklar[†] saldırılarını başlatmıştır. Kıpçaklar da Peçenekler gibi aynı yaşam biçimine sahip bir millettir ve Peçeneklerle aynı dili konuşur. Peçenekler Tuna arkasına doğru yerleşmeye başlamış, Burtaslar da aynı şekilde yerlerini değiştirerek kuzeye doğru göç etmiştir. Kıpçaklar ise İdil (Volga) ve Tuna arasındaki güney step bölgesine hâkim olmuştur. Rus kaynaklarında da Kıpçaklar ile alakalı bilgiler geçtiği için F.F. Çekalin Kıpçakların bu topraklarda kesin olarak yaşadığını vurgulamaktadır. Günümüzde Peçeneklere ve Kıpçaklara ait birçok mezarlık bulunmuştur. Bulunan kalıntılar Saratov yakınlarında, Engels, Atkarsk, Balaşov, Voskresenski, Lısogorski, Rtişçevski, Hvalınsk ve Volsk rayonları civarındadır (Myakşeva, 2009, s. 18).

XIII. yüzyılın ilk yarısında Saratov’un İdil (Volga) kesimleri Moğol-Tatar istilasına uğramıştır. Bilindiği üzere Tatarlar kendi hanlıklarını kurmuş, Rusya’yı da kendi boyunduruklarının altında tutmuştur. Bu kurdukları hanlığın adı da Altın Orda devleti “*Золотая Орда*” olarak tarihe geçmiştir. Avrupa ve Asya devletleri arasında en güçlüler arasında yerini alan Altın Orda devleti, İdil (Volga) kıyılarında yeni yerleşim yerleri, şehirler ve köyler inşa etmiştir. İdil (Volga) nehrinin sol kıyısında bulunan Saray kenti, diğer adıyla Saray Batu/Saray Berke, devletin başkenti kabul edilmiştir. Eski Bulgar ve İtil şehirlerinin yerini tutan Saray, çok geçmeden

[†] Rusça kaynaklarda Kıpçaklar, *Polovtsı* (Половцы) ve *Komanı* (Команы) şeklinde anılmaktadır.

Doğu Avrupa, Hazar Denizi, Aral gölü çevresi ve Batı Sibirya'nın en önemli siyasi merkezi durumuna gelmiştir (Kurat, 2002, s. 124). Şu anki Saratov yerleşim merkezinin olduğu yerde ise *Uvek* (*Увек*) ya da *Ukek* (*Укек*) adı verilen kent inşa edilmiştir. Eski Türkçe bir sözcük olan *ukek*, kule anlamına gelmektedir. Şehir, sadece ticaret merkezi değil aynı zamanda tarım bölgesinin de göz bebeği haline gelmiştir. Altın Orda dönemine ait kalıntılar Saratov bölgesinin her yerinde oldukça fazla olmasıyla göze çarpmaktadır.

Saratov bölgesine ticaret amacıyla gelen İtalyan tüccar Marco Polo ile misyonerlik faaliyetinde bulunan Rubruck'un seyahatnamelerinde bölge hakkında tarihi bilgiler yer almaktadır (Myakşeva, 2009, s. 20). Rubruck, Marko Polo gibi misyoner ya da gezginlerin dışında, Şerafettin-Ali, Raşid Eddin gibi tüccarlardan da Altın Orda dönemine ait haritalar kalmıştır. İlk 1367 yılında çizilmiş Venezuelalı Tsitsigan kardeşler tarafından, ikincisi Fro-Mauro tarafından 1459 yılında çizilmiştir. Altın Orda devleti bu haritalarda çok net ve büyük olarak çizilerek ortaya konmuştur. Haritada "Lochahi" adı verilen şehir "Ukek" (*Укек*), Yaylak (*Яйлак*) isimli diğer şehir ise 1590 yılında kurulan Saratov şehrinin yerinde bulunan bir Tatar şehridir. Bu haritaya göre bilim insanları 1590 yılında kurulan Saratov şehrinin yerinde XIV. yüzyıl ortalarında ilk adı "*Сары-май*" yani Sarı dağ olan bir şehrin olduğunu ve bu şehirde Tatarların yaşadığı sonucuna varmıştır (Çekalin, 1892, s. 33). Ayrıca bu bilgi Şerafettin Bilgari'nin yazdığı Bulgar vakayinamesinde de geçmektedir. Buna göre Rus şehri olarak kurulan Saratov, İdil (Volga) nehrinin sol kıyısında eski Tatar şehrinin yerinde kurulmuştur.

1666 – 1667 yıllarında Rusya'yı ziyaret eden ünlü Hollandalı coğrafyacı Nikolay Vitzen (*Николай Витзен*) küçük Saratov şehrinin bir zamanlar tuğlalardan inşa edilmiş büyük bir Tatar şehrinin yıkıntılarının üzerine kurulduğunu, yıkıntılardan kalan bu tuğlaların ise kilise yapılması için Astrahan'a götürüldüğünü ifade eder. Fro-Mauro'nun haritasına göre "Belcaman" (*Бельжаман*) şehri ise şu anki Bologradskaya Oblast'ında bulunan "Dubovka" (*Дубовка*) şehrinin yakınlarındadır. Bütün bu bilgiler sonucunda araştırmacı F.F. Çekalin, söz konusu dönemde bu topraklara, Tatarların hâkim olduğunu belirtmiştir. Bu iki harita o dönem için oldukça önemli bilgiler vermektedir (Çekalin, 1892, s. 36).

Altın Orda devletinin parlak dönemi bilindiği üzere XIV. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. O dönemle alakalı ünlü tarihçi Şerafettin Ali ile Arap İbn-Arab şah kaynaklık etmektedir. Bu iki tarihçinin verdikleri bilgilere göre, Timurlenk Astrahan'ı alarak Saray'a doğru gelmiştir. Buraları yakıp kül eden Timurlenk, halkı yanında götürmüştür. Toktamış ise Volga boyunca dağlık alanlara kaçmış fakat Timurlenk Toktamış'ı takip ederek kenara sıkıştırılmıştır. Askerleri öldürülen ve esir düşürülen Toktamış Ukek yakınlarında Volga nehrinin çayırılık kısmının içinde hazır bekleyen sala binerek kaçmıştır (Çekalin, 1892, s. 37). Toktamış'ı tamamen yenen Timur, Altın Orda devletine ait şehirleri ve başkent Saray'ı tamamen tahrip etmiştir.

Arap Şah'ın verdiği bilgiye göre Altın Orda'daki Tatarların çoğu esir düşmüş, esir düşmekten kurtulanlar ise Bizans'a ya da Rusya'ya yerleşmiştir. Ülke yoksullaşmış ve ıssızlaşmıştır. Altın Orda devletinin bozguna uğratılmasından sonra Saray kenti varlığını devam ettirse de önemini yitirmiştir. Mengli Giray Han'ın Saray'a saldırmasıyla Altın Orda tamamen dağılmıştır (Çekalin, 1892, s. 38). Diğer Tatar yerleşim yerlerinin (Saratov'un İdil boyu) boşalması Timur'un saldırdığı döneme denk gelmektedir. Ukek'teki kervansaray kalıntıları arasında bulunan paralar da 1375 yılından önceki dönemlere aittir. Ayrıca Saratov Bölgesinde bulunan Hvalınsk (*Хвалы́нск*), Volsk (*Вольск*), Kuznetsk (*Кузнецк*), Lomovsk (*Ломовск*) gibi şehirlerde de Altın Orda'ya ait paralar bulunmuştur.

Altın Orda topraklarında uzun süre seyahat eden İbn-Batuta, seyahatnamesinde Deşt-i Kıpçak'ta ve Türklerde gördüklerini yazmıştır: "*Deşt-i Kıpçak devletinin arazisi bir uçdan bir uca sekiz aylık yoldu; genişliği ise ancak altı ayda katedilebilen bir mesafedir*" (Adji, 2001, s. 288). Seyahatnamesinde gördüğü halkların yaşayış tarzları ve dış görünüşlerine dair bilgiler de vermiştir.

Saratov'un İdil nehri kıyısında Altın Orda'nın dağılmasıyla Nogay Tatarları ortaya çıkmıştır. Nogayların devleti çok güçlü olmasa da Altın Orda'nın devamı niteliğini taşımaktadır. Merkezi şehirleri Sarayçuk olmuştur. *Yaik*'in (*Яук*) sağ kesimindeki konumu, Hazar denizine yakındır. Daha sonra güçlenerek Kazan ve Astrahan hanlıklarını boyundurukları altına almışlardır. Rusların güneydoğu topraklarına saldırımları da XVI. yüzyılın sonuna, yani Samara, Saratov ve Tsaritsın gibi ilk Rus şehirlerinin kurulmasına denk gelmektedir.

Altın Orda devleti hâkimiyetinde bulunan bu topraklarda Tatarlar yaşamaktayken Altın Orda dağılınca tek bir devlet değil Kırım, Kuban, Nogay vb. Tatarları diye farklı farklı gruplara ayrılmışlardır. İdil boyunca yerleşim yerlerinin yerle bir edilmesiyle kötü durumda olan bu yerlerde halk yeniden düzen kurmamıştır. Türk menşeli kavimler göçebe olarak yaşamıştır. Aşağı İdil boyunca geçici olarak ticaret ya da balıkçılık yapmak amacıyla gelen Ruslar da olmuştur. Aşağı İdil havzasında ilk Rus yerleşim yerlerinin ne zaman kurulduğu konusunda net bilgi olmamasına rağmen araştırmacılar Rus sömürgesinin çok eski zamanlardan beri var olduğu görüşündedir. Bu görüşe dayanarak 1261 yılında Saray şehrinde Ortodoks Piskopos kafedrası kurulmuştur. XV. yüzyılda Saray'ın politik önemi yok olunca, bu piskoposluk da fiilen ortadan kalkmıştır (Çekalin, 1892, s. 41).

Kazan ve Astrahan hanlıklarının dağılmasına denk gelen dönemde Saratov'un İdil nehri boyunca Ant Djekinson 1558 ve 1562 yıllarında iki büyük yolculuk gerçekleştirmiştir. Buhara'ya yaptığı yolculukta Djekinson İdil (Volga) boyunca, Kazan'dan Astrahan'a kadar başka bir şehirle karşılaşmamıştır. Ukek şehrinde ise "*Bir zamanlar Kırımlar tarafından kurulan yıkık bir kale*" diye bahsetmiştir (Çekalin, 1892, s. 41). Çadır kurmuş Nogay Tatarlarını da görmüştür. Yaptığı ikinci yolculuktan sonra, Moskova ve Tataristan haritasını oluşturmuştur. Ünlü coğrafyacı Abraham Ortelius'un *Theatrum Orbis terrarum*[‡] adlı atlasında bu bölgeye ait harita bulunmaktadır.

Kazan ve Astrahan Hanlıklarının dağılmasıyla, Samara'dan Astrahan'a kadar olan aşağı İdil boyu Moskova hükümetinin boyunduruğuna girmiştir (Maksimov, 1991, s. 22). İdil (Volga) nehri balıkçılık ve su taşımacılığı açısından önem arz eden bir yerdir. XIV. ve XV. yüzyıllarda Altın Orda devletine ait olan bu Tatar topraklarında 1586 yılında Çar'ın emriyle Ufa ve Samara şehirleri kurulmuştur. Bu şehirlerin kurucusu voyvoda Grigoriy Osipoviç Zasekin'dir. 1589'da G.O. Zasekin ve İ.Naşokin "*Tsaritsın*" şehrini kurmuştur. Saratov ise 1590 yılında voyvoda G.O. Zasekin ve F.M.Turov tarafından kurulmuştur. Kurulan bu şehirde Ruslar, Tatarlar, İdil Kazakları gibi milletler beraber yaşamıştır: "...*Tataristan'da yapılan son arkeolojik araştırmalar Orta İdil boyunun... M.S. III. yüzyıldan beri mütemediyen "Türkleşmiş" olduğunu açıkça ortaya koymuştur*" (Kurat, 2002, s. 111). XVII. yüzyıldan itibaren söz konusu topraklarda Ruslar çoğunluk haline gelmiştir.

Saratov'un kuruluş tarihi konusunda farklı söylentiler mevcuttur. Bunun nedeni ise şehrin hem doğu hem batı kıyılarında kurulmuş olmasıdır. Kurulduğu andan itibaren konumundan dolayı Saratov oldukça önemli bir şehir olmuştur. Türk halklarının özellikle ticarete ve yönetim işlerine olan yeteneklerinden faydalanmaya çalışan Ruslar, devlet işlerinde görevler vermiştir. Zenkovsky, Korkunç İvan'ın, Kafkasya ile bağlarını sembolik olarak göstermek amacıyla kabardinli bir kadınla evlendiğini ve Boris Godunov aslının bir Tatar kökünden olduğunu söyleyerek övündüklerini belirtir (Zenkovsky, 1971, s. 20). Araştırmacı Zenkovsky'e göre; "*Saburoflar, Yusupoflar, Aksakoflar, Kuguşefler, Meşçerkiesler, Nebolsionlar, Karamzinler ve daha birçok asil ve aristokrat Tatar köklü aileler Rus politika ve kültür hayatının şöhretli temsilcileriydiler*" (Zenkovsky, 1971, s. 21). Saratov bölgesi toprakları tarih boyunca birçok farklı millete tanıklık etmiştir. Yaptığımız tarihi incelemede görüldüğü üzere İdil toprakları ve Saratov bölgesi eski bir Türk yerleşim yeridir. Söz konusu yerleşim yerinde Türk kültürünün izleri devam etmekte ve Türk milletleri azınlıkta da olsa günümüzde Ruslarla beraber yaşamaktadır.

[‡]İlk modern atlas olarak kabul edilmekte ve içerisinde 70 harita bulunmaktadır.

Saratov Bölgesi tarih içerisinde birçok farklı milleti topraklarında barındırmıştır. Bu bakımdan oldukça zengin bir kültürel yapıya sahiptir. Günümüzde de Rus ve Türk milletleri bu topraklarda birlikte yaşamaktadır. M.İ. Artamonov, “Hazar Tarihi” adlı çalışmasında Rusların doğu kültürüne yabancılaşma çekmediklerini şu sözlerle ifade etmiştir: “*Türklerden ilk Kiyef knazlarının kullandıkları hakan ünvanını tevarüs etmiş, Peçeneklerden meşhur “Yaroslav düzeni” denilen taht tevarüs sistemi ödünç alınmış; Kıpçaklardan eğri kılıçları – “Karalujni (Karluk) kılıçları” ve birçok şeyi alıp benimsemişler...*” (Artamonov, 2008, s. 588). Dolayısıyla Rus ağzlarında kullanılan kelimelerin bazılarında alıntı sözcüklerin olması ilgi çekici bir araştırma konusudur.

Saratov Bölgesi Ağzlarında Kullanılan Türk Kökenli Sözcükler

Rus bilim dünyasında araştırmacılar çoğunlukla dil tarihini oluşturmak için ağız çalışmalarına yönelmiştir. Rus dilinin kökeni meselesinde dil tek başına değerlendirilemeyeceğinden tarihe de bakılması gerekmektedir. Tarihe bakıldığında Rusların ortaya çıkışından ve yükselişine kadar Türk milletleriyle, özellikle Kıpçaklar, Kumanlar, Tatarlar, Avarlar gibi milletlerle birlikte yaşadıkları görülmektedir. Rus dili kökeni meselesine bakıldığında Rusçanın Türk dillerinin etkisinde geliştiği gerçeğini görmek mümkündür.

Ünlü araştırmacı Olcas Süleymenov, Rusçadaki Türk kökenli sözcükleri ‘alıntı olduğu açık sözcükler’, ‘alıntı olduğu tahmin edilebilir sözcükler’, ‘alıntı olduğu anlaşılmayan ve görünmeyen gizli sözcükler’ olarak üç gruba ayırmıştır (Suleymenov, 2002, s. 9). Bir yabancı dile ait biçimini kaybetmeyen birinci grup ile değişikliğe uğramış fakat kökeni rahatça tespit edilen ikinci gruba dâhil kelimelere rahatlıkla rastlanabileceğini belirten Olcas Süleymenov, bazı Türk kökenli kelimelerin de Rusça ağzlar ve lehçeler sözlüğünde bulunduğunu söylemiştir (Özer, 2004, s. 26). Slavlar, dillerini Türk kökenli sözcüklerden arındırma mücadelesine XIX. yüzyılda başlamış ve ulusal bağımsızlıklarını kazanmalarıyla birlikte bu mücadeleyi hızla sürdürmeye devam etmişlerdir. Slav dillerinde çoğunlukla “gizli” Türkçe sözcükler kalmış, Türkçe olduğu açıkça anlaşılan sözcükler ise edebi eserlerde konularına uygun olarak kullanılmıştır. “*yeniçer*” sözcüğü bu duruma örnektir. XIII. yüzyıldan itibaren Rusçaya giren Türk kökenli sözcükler ilk anlamını kaybetmekte ya da bu sözcüklerin kullanım alanı azalmaya başlamıştır. Örneğin, “*tamga*” *тамга*: damga anlamına gelen bu sözcük ticari vergi anlamına bürünmüştür. XIV. Yüzyılda *тамга* sözcüğünden Altın Orda devleti için vergi toplayan kişi anlamına gelen “*tamojnik*” *таможник* sözcüğü türetilmiştir. Gümrük kurallarına uymayanlara ceza anlamına gelen “*protamga*” *протамга* ve vergi vermeden yasadışı mal taşıma cezası anlamına barındıran “*protamojye*” *протаможье* sözcükleri diğer örnekler arasında gösterilebilir.

Türk kökenli sözcüklerin bir kısmı zamanla üslup açısından değişerek olumsuz anlamlara bürünebilmektedir. Aşağıda sıralanan sözcükler bu duruma örnek teşkil etmektedir:

- “*biryuk*” (*бирюк*) – çekingen, şişman;
- “*işak*” (*ишак*) – inatçı;
- “*kolpak*” (*колпак*) – saf;
- “*tyufyak*” (*тюфяк*) – eli ağır;
- “*baran*” (*баран*) – salak, inatçı;
- “*kabak*” (*кабак*) – gürültülü, düzensiz;
- “*balahon*” (*балахон*) – üzerine olmayan bol elbise.

Araştırmacı R.A. Yunaleyeva’ya göre, XVIII. yüzyıl Rus dilinin leksik ve semantik sisteminde sözcüklerin kullanımdan kalktığı görülmektedir. Türk kökenli alıntı sözcükler için arkaizmler karakteristik özelliklere sahiptir. Örneğin; “*tolmaç*” *толмач*, “*arak*” *арак*, “*defter*”

дефтер, “уераңча” *епанча*, “*minder*” *миндер*, “tamga” *тамга*, “*terlik*” *терлик*, “*çarık*” *чарык*, “*kalauz*” *калауз*. Aynı zamanda Türk kökenli sözcüklerin yerine batı dillerinden alınan sözcüklerin kullanıma girdiğini görmekteyiz. Örneğin pabuç anlamında kullanılan Türk kökenli “başmaki” *баишаки* sözcüğü yerine “botinki” *ботинки*, pantolon anlamına gelen “ştanı” *штаны* sözcüğü yerine “bryuki” *брюки* kullanılmaktadır. Her ne kadar bu sözcükler Rus dilinin kullanımından çıkarılmaya çalışılsa da Rus ağızlarında kullanılmaya devam edebilmekte fakat anlamları değişebilmektedir. Örneğin; ‘küpe’ anlamına gelen “sergi” *серьги* sözcüğü ‘tavuk ya da horozun boynunun alt kısmında bulunan sarkıklık, gerdan’ anlamına; ‘şapka ve kalpak’ anlamındaki “kolpak” *колпак* sözcüğü ‘abajur’ ve ‘balık tutmak için kullanılan file’ anlamına bürünerek Rusça ağızlarda kullanılan sözcükler arasında yerini almıştır.

Anlaşılacağı üzere diyalektoloji çalışmalarında incelenen bölge için çok yönlü araştırma yapılması gerekmektedir. Bölgenin tarihî, ticarî, kültürel bağları araştırılmalı, aynı zamanda coğrafi konumu, bitki örtüsü, geçim kaynağı da çok iyi incelenmelidir. Bu incelemeler karşımıza çıkan materyalleri doğru değerlendirmede bizlere yol gösterici olmaktadır. Rus Halk Ağızları Sözlüğünün taranması neticesinde Saratov bölgesi ağızlarında tespit edebildiğimiz Türk kökenli sözcükler aşağıda alfabetik sırayla verilmiştir.

Abatur (Абатур): Abatura, obatur ve obotur şeklinde farklı kullanımları da mevcuttur. Vladimir Dal tarafından hazırlanan *Yaşayan Rus Dilinin Açıklamalı Sözlüğü*nde “*Abatur*” sözcüğünün Saratov bölgesinde kullanıldığı belirtilmektedir. Anikin tarafından hazırlanan etimoloji sözlüğünde bu sözcük Türk kökenli olarak geçmektedir. Fasmer’in sözlüğünde ise Türk kökenli bir sözcük olan bahadır kelimesine dayandırılmaktadır. Codex Cumanicus’a baktığımızda bahadır sözcüğü bagatur madde başıyla verilmiş ve bahadır, yiğit, cesur ve kahraman anlamlarıyla açıklanmıştır. Bahadır, meydan savaşlarında gücü ve yılmazlığıyla üstünlük kazanan veya yiğitlik gösteren kişi anlamına gelen Baturdur. Batur, Kazakçada kahraman anlamında kullanılmaktadır. Askeri komutanlar ve destanlardaki kahramanlar için bir unvan olarak kullanılan bu kelimenin Batır, Bağatur, Bagatur, Bogatur, Bagatır, Batar, Bağatar, Bahadır şeklinde farklı kullanımları bulunmaktadır. Sevortyan, sözcüğün içerdiği anlamları ayrıntılı vermek için sınıflandırma yoluna gitmiştir. Sözlükte; kahraman, yiğit, gözü pek, cesur, mert, korkusuz, gözü kara, pehlivan, güçlü kuvvetli, boylu poslu ve nam salmış kimse anlamlarını barındırdığı yazmaktadır (Sevortyan, 1978: 84-85) Saratov Bölgesi ağızlarında küstah insan anlamına gelen bu sözcük aptallık yapan kişiler için de kullanılır. Anlam değişikliğine uğrayan bu sözcüğün hakaret etmek amacıyla kullanıldığı görülmektedir. Şipova, “Rusçadaki Türk Kökenli Sözcükler” adlı ünlü sözlük çalışmasında Abatur (*Абатур*) kelimesine yer vermiştir. Rusça’ya Türk dillerinden geçtiğini belirten Şipova, Mikloşiç’e atf yaparak abatur kelimesinin bahadır sözcüğüne dayandığını yazmıştır (Şipova, 1976). Rus Halk Ağızları Sözlüğü’ne baktığımızda üç farklı anlam içerdiğini görürüz. İnatçı, söz dinlemeyen ve dik başlı kimse anlamlarına sahiptir. Küstahlık yapan kişi için bu tabir kullanılmaktadır. Diğer anlamı ise anlayışsız ve budala insandır (SRNG, 1986, s. 352). Türklerde onur duyulan bir özelliği barındıran bu sözcük erkek çocuklarına da verilerek kültürel miras korunmaya çalışılmaktadır. Rusça ağızlarda ise bu özellik yok edilmek istenerek küçültücü bir ifade biçimine bürünmüştür.

Adya (Адя): Tatarca’da “*ayda/aüda*” olarak geçen bu sözcük ağızlarda *adya* şeklinde kullanılmaktadır. Türkçedeki haydi anlamıyla eş olan bu sözcük bir şeyi başlatmak veya bir kimseyi cesaretlendirmek amacıyla kullanılan bir sözdür. Fasmer’in etimolojik sözlüğünde genelde hayvanları sürmek için ilerlesin diye söylenen söz olarak geçmektedir (Fasmer, 1986, s. 64). Rus ağızlarında yaygın olarak kullanılan bu sözcük Saratov Bölgesi Rusça ağızlarında da kullanılmaktadır.

Alabor (Алабор): Düzen anlamında kullanılan bu sözcüğün kökeni tartışmalıdır. Latince *elaborare* kelimesine dayandığını belirten Fasmer, kudretli erkek anlamı taşıyan “Alp äri” ile benzerlik taşıdığına dair iddialar olduğunu ifade eder (Fasmer, 1986, s. 144). Şipova’nın sözlüğünde de bu sözcük Türk kökenli olarak geçmektedir (Şipova, 1976).

Alban (Албан): Saratov bölgesi ağızlarında kullanılan bu sözcük fidyeye ve rüşvet anlamlarına gelmektedir.

Alçık (Альчик): Hayvanların arka ayaklarının diz kısımlarından çıkarılan aşık kemiğinin oyulmasıyla elde edilen bir oyun zarıdır (Anikin, 2007, s. 183). Bu kemikler genelde Türk dünyasının ulusal ve tarihi oyunu olan aşık atmada oynanır. Türklerin tarih boyunca yaşadıkları yerlerde bu oyuna oldukça çok rastlanır. Kadim çağlardan günümüze kadar Türkler bu kemikler ile hem oyun oynamışlar hem de fal bakmışlardır. Türk kavimlerinde kemiklerin ruhu barındırdığına inanıldığından kemikler fal bakmada önemli bir rol oynamıştır. Fallarda gelecekte haber vereceğine inanılır ve ileriye dönük alınacak ciddi kararlarda aşık kemiği atılarak tahmin yürütülürdü. İçerisinde Saratov Bölgesi de dâhil olmak üzere İdil (Volga) nehri boyunca yapılan arkeolojik kazılarda çok sayıda aşık kemiği bulunması tarih boyunca Saratov'da aşık kemiği geleneğinin muhafaza edildiğini bizlere göstermektedir (Ögel, 1984, s. 253). Günümüzde de köylerde çocuklar tarafından oynanmaya devam eden bu oyun standart dilde aşık oyunu anlamını içeren “*igra v babki*” (*игра в бабки*) ifadesiyle tabir edilir. Saratov Bölgesi ağızlarında ise bu ifade “*igra v alçiki*” (*игра в альчики*) şeklinde yaygındır.

Alıra (Алыра): İşsiz güçsüz gezen kimse. Hilebaz, hokkabaz anlamları da vardır. Türkçe “al” köküne dayanmaktadır. Kaynaklarda almak fiilinin al+ır geniş zaman biçiminden oluştuğu yazmaktadır. A.G. Preobrajenski, Tatarca aldanma, aldatma ve hile anlamlarına gelen “al” sözcüğüne dayandırmaktadır (Preobrajenskiy, 1910-1914, s. 6).

Alırniçat (Алырничать): Alıra sözcüğünden türeyen bu fiil, işsiz gezmek ve tembellik yapmak anlamlarında kullanılmaktadır.

Alırnik (Алырник): Yukarıdaki alıra sözcüğü ile aynı anlamda kullanılmaktadır. Rusça “-ik” son ekinin getirilmesiyle alırnik biçiminde kullanılmaktadır.

Amanatı (Аманаты): Ev eşyaları anlamında kullanılır. Emanet sözcüğüne dayanan bu kavram, eskiden alışveriş yapılırken para yerine bir eşyanın rehin olarak bırakılmasına dayanmaktadır. Rehini olarak bırakılan eşya belli bir müddet içerisinde sahibi tarafından alınmadığında ya da alınmadığında söz konusu eşya rehini bırakılan kimsenin olmaktadır.

Anbar (Анбар): Yiyeceklerin saklandığı yer anlamındadır. Yaygın olarak bilinen sözcüklerden biri olan ambar, Saratov bölgesi ağızlarında anbar biçiminde kullanılmaktadır.

Anbarçık (Анбарчик): Rusça “-çık, -çik” küçültme eki olarak küçük ambar anlamında kullanılmaktadır.

Anbarışko (Анбарышко): Anbar sözcüğüne Rusça küçültme eki getirilmiş ve küçük ambar anlamı kazandırılmıştır.

Anbaruşka (Анбарушка): Yukarıdaki anbarışko sözcüğünde olduğu gibi küçük ambar anlamında kullanılmaktadır.

Anbarye (Анбарье): Dövülmüş tahıl tanesinden yapılan ekmeklerin saklandığı yer, depo.

Arbuziha (Арбузиха): Büyük boy ve sulu karpuz.

Ayda (Айда): Bir işi başlatmak ya da bir kimseye cesaret vermek ve çabukluk belirtmek amacıyla kullanılan haydi anlamında kullanılmaktadır.

Azyam (Азым): Kırsal kesimlerde kadınların ya da erkeklerin giydikleri uzun bir giysi adı olan azyam sözcüğü Tatarcadan geçmiştir.

Badik (Бадик): Asâ, sopa, baston ve değnek anlamlarına sahiptir. Saratov Bölgesi ağızlarında *badik*, *batog* ve *badek* olmak üzere farklı biçimleri bulunmaktadır. Fasmer ise sözlüğünde Türkçe ‘ağacın dalı’ anlamına sahip olan budak, Tatarca *botak* ve Çağatayca *butak*

kelimelerinin fonetik benzerliğe sahip olmasının Türk dillerinden alıntı bir sözcük olduğunun söylenmesi için yeterli olmadığını belirtir (Fasmer, 1986, s. 134). Etimoloji sözlüklerinde ise Türk kökenli olduğu belirtilen bu sözcüğün Çuvaşça sopa anlamına gelen patak kelimesine dayandığı varsayılmaktadır (Anikin, 2008, s. 274).

Bahça (Бахча): Evlerin yanında bulunan bostan ve sebze bahçesi anlamına sahiptir. Bakça biçiminde kullanımı da mevcuttur. Bahça-bakça > bahçe

Bahılı (Бахилы): Ayakkabı anlamında kullanılmaktadır.

Bakalda (Бакалда): Çukurda dolan su birikintisi, gölek anlamına sahip *bakalda* sözcüğünün Tatarca'dan geçtiği düşünülmektedir. Fasmer'in sözlüğünde İdil nehrinin taşması sonucu oluşan göl anlamına geldiği yazmaktadır. Tatar ağızlarında kullanılmakta ve ırmakta oluşan gölek anlamına sahip olan "bakaltay" (*бакалтай*) kelimesinden geçtiği düşünülmektedir (Anikin, 2008: 96).

Bakalda (Бакалда): İlkbaharda su taşkınlarıyla dolan küçük göl. Yollarda bulunan çukurların su ile dolması anlamında da kullanılmaktadır.

Bakaldına (Бакалдина): Yağmur veya kar suları ile içleri dolmuş, çamura bulanmış bataklığa benzer çukur.

Bakça (Бакча): Evin yanına yapılan bostan veya bahçe. Rus ağızlarında yaygın olarak kullanılan "bahça" (*бахча*) sözcüğü Saratov bölgesi ağızlarında da kullanılmaktadır. Ses değişikliğine uğrayarak "bakşa" (*бакша*) biçiminde kullanımı da mevcuttur. Kökeni Farsça *bāgçe* sözcüğüne dayanan bahçe, Türk dilleri aracılığıyla Rusçaya ve Rus ağızlarına geçmiştir. Özbekçe *boğça*, Tatarca *bakça*, Nogayca *bakşa*, Kırgızca *bakça*, Kazakça *bakşa*, Karakalpakça *bakşa* vd. (Eren, 1999, s. 33).

Bakla (Бакла): Küçük su tatlı balığı anlamına sahiptir. Fasmer, Ufa'nın Belaya nehrinde bulunan bir balık anlamı içerdiğini söylerken Türk dillerinden alınan bir sözcük olduğunu belirtmekle yetinmiştir. Aslında İdil (Volga) nehrinde bulunan küçük bir balık olan bakla, Saratov Bölgesi ağızlarında Rusça küçültme eki alarak "bakleşka" (*баклешка*) biçiminde yaygın olarak kullanılmaktadır (SRNG, 1966, s. 62).

Bakleşka (Баклешка): Kökeni *bakla* sözcüğüne dayanmaktadır. Rusça küçültme ekinin gelmesiyle küçük tatlısu balığı anlamında kullanılmaktadır.

Bakşa (Бакша): Sebze, meyve, ağaç ve bitkilerin yetiştirildiği yer, bahçe. Bakşa > bahçe

Balaban (Балабан): Komik, gülünç kimse. Kırgızcada ise bu sözcük kafası büyük ve komik görünen kuş yavrusu anlamında kullanılmaktadır.

Balakir (Балакирь): İçine süt koyulan ağzı dar bir tür güveç anlamında kullanılmaktadır.

Bastılnik (Бастыльник): Uzun saplı kuru ot anlamına gelen bu sözcüğün Türk dillerinden geçtiğine dair görüşler bulunmaktadır (Anikin, 2008, s. 258). Ayrıca "Bastıl" (*Бастыль*) biçiminde kullanımı da bulunmaktadır.

Başka (Башка): Baş anlamına gelen bu sözcük Saratov bölgesi ağızlarında balıkların kesilen başı ya da herhangi bir evcil hayvanın başı anlamında kullanılmaktadır. Başka > baş

Batkak (Баткак): Nehirde veya gölde oluşan çamur birikintisi, üzerine basıldığında çöken çamurlaşmış toprak, bataklık (SRNG, 1966, s. 143). Saratov bölgesi ağızları ile İdil nehrine kıyısı olan yerlerde bu sözcüğün kullanımı oldukça yaygındır. Bir sıvının üstünde iken içine gömülme anlamına sahip olan bat+ak sözcüğüne dayanmaktadır. Türkçede batak olarak kullanılmakta olan bu sözcük Tatarca ve Başkurtçada *batkak*, Kazakçada *batpak* biçimindedir.

Batlaçık (Батлачик): Butomus umbellatus familyasından bir bitkiye verilen addır. Tatarca *batmancık* adındaki bitkiyle bağdaştırılır. Saratov Bölgesi ağızlarında “bantsuñnik” (баницушник) adıyla da bilinmektedir. Dal’in sözlüğünde *batlaçık* madde başıyla verilen ve Alopecurus pratensis (çayır tilkikuyruğu) anlamı içerdiği belirtilen sözcüğün hangi bölgede kullanıldığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Anikin tarafından hazırlanan Rus Etimoloji sözlüğünde ise Türk kökenli olduğu belirtilmektedir (Anikin, 2008, s. 271).

Batman (Батман): Ağırlık ölçü birimidir. Türk kaynaklarında ilk olarak Kaşgarlı Mahmud’un Divan-u Lugat-it Türk adlı eserinde geçmektedir (Sevortyan, 1978, s. 81). Rus kaynaklarında karşılığı 10 libre olan batman, Türk kaynaklarında yaklaşık 7,6 kilograma denk gelmektedir.

Batmar (Батмар): Oturmak için yapılan sıra, iskemle. Görüntüsü uzun bir sandığı anımsatır. Ayrıca tezgâh anlamında da kullanılır (Dal, 1912, s. 136). Tatarca *batmar/patmar* sözcüğünden geldiği düşünülmektedir (Anikin, 2008: 272-273).

Batog (Батог): Uzun âsa ve sopa anlamına sahiptir.

Baydan (Байдан): Boş arazi anlamını taşıyan bu sözcük maydan sözcüğüne dayanmaktadır (Şipova, 1976). Başkurtça *mayzan*, Kırgızca *maydan*, Özbekçe *mäydän*, Tatarca *mäydan* ve Türkmençe *mejdän*; düzlük alan, boş arazi, ova anlamına gelmektedir. Saratov Bölgesi ağızlarında ise düz ovada oynanan bir halka oyunu anlamını taşımaktadır (SRNG, 1966, s. 53).

Bayrak (Байрак): Nehir yatağı, dere, sel çukuru, sel yatağı anlamlarına sahip olan bu sözcük Türkçe *bayır* kelimesine dayandırılmaktadır (Fasmer, 1986: 104). Bayrak kelimesi “barak” (барак), “buyarak” (буерак) ve “borak” (борак) gibi farklı fonetik biçimlere sahip olmasına rağmen anlamını yitirmeden Saratov Bölgesi ağızlarında kullanılmaya devam etmektedir. Rus ağızlarında oldukça yaygın olan bu sözcüğün “barak” (барак), “buerak” (буерак), “baerag” (баерак), “bayarak” (баярак), “buyarak” (буярак) gibi farklı biçimleri de bulunmaktadır.

Baz (Баз): Evlerin yanına hayvanların yaşaması için yapılan özel yer, ahır. Türk dillerinden alıntı bir sözcük olduğu düşünülmektedir. Tatarca çukur ve mahzen anlamlarına sahip *baz* ya da Kalmukça damız ve ahır anlamlarına sahip *bas* sözcüklerine dayanmaktadır (Anikin, 2008, s. 70-71). Şipova, sözcüğün Saratov’un yanı sıra bu birçok bölgede yaygın olarak kullanıldığını belirtmektedir (Şipova, 1976).

Bazanit (Базанить): Saratov bölgesi ağızlarında yüksek sesle ağlamak ve haykırmak anlamında kullanılmaktadır. Rus Halk Ağızları Sözlüğü’nde, gür sesli güçlü kuvvetli bahadır anlamı taşıyan Eski Türkçe *bayan* kelimesinden geldiği belirtilmektedir (SRNG, 1966, s. 47).

Bazlan (Базлан): Yüksek sesle ağlayan, yaygara çıkaran kimse. Hiç durmadan konuşan küçük çocuklar için de kullanılmaktadır.

Bazluk (Базлук): Buz üzerinde yürüyebilmek için ayakkabının tabanına yapılan krampon benzeri bir tür kabara çeşididir. Buz ve -luk yapım ekinin bir araya gelmesiyle oluşan buzluk sözcüğü Saratov ağızlarında fonetik değişime uğrayarak bazluk olarak kullanılmaktadır. Dal’in sözlüğünde *bazluk* (базлук) madde başıyla verilen sözcüğün *bazlık* (базлык) ve *buzluk* (бузлук) şeklinde farklı kullanımlarının bulunduğunu görmekteyiz. Türk kökenli olduğu iddialarına karşın Sevortyan, buz sözcüğünün *baz/boz* şeklinde kullanımlarının Türk dillerinde bulunmadığını ve dolayısıyla Türk dillerinde bulunan *buzluk* ile Rus ağızlarında bulunan *bazluk* sözcükleri arasında bir bağ kurmanın doğru olmayacağı görüşündedir (Sevortyan, 1978, s. 239). *Buz* sözcüğünün kullanımları Türkmençe *büz*, Tatarca *boz*, Başkurtça *boz*, Kazakça *muз*, Yakutça *büs*, *müs*, Çuvaşça *pär* şeklindedir (Eren, 1999, s. 65). Tatarca ve Başkurtça *boz* kullanımının olması Sevortyan’ın sözlüğünde verdiği bilgileri çürütecek niteliktedir.

Bazok (Базок): Baz sözcüğüne Rusça “-k” küçültme ekinin getirilmesiyle küçük ahır anlamı kazandırılmıştır.

Bezalaberniy (Безалаберный): Gürültü yapan, yerinde duramayan, rahatsızlık veren kimse anlamında kullanılmaktadır. Eski Türkçede kullanılan “alp-er” sözcüğüne dayanmaktadır. Rusçada olumsuzluk anlamı katan “-bez” (-без) öneki gelerek anlamı değiştirmiştir.

Biçera (Бичера): Zavallı, çaresiz ve yoksul durumda olan insan anlamında kullanılır. Anlam değişimine uğramadan Rus ağızlarına geçen sözcük Tatarca *biçara* kelimesine dayanmaktadır (Anikin, 2009, s. 219). Türkçede biçare olarak kullanılan bu sözcük Kazakçada – *bişara*, Kırgızcada – *beçara*, Başkurtçada – *bisara* ve Özbekçede – *beçara* biçimindedir.

Biryuk (Бирюк): Kurt, küçük çocukları korkutan umacı ve öcü anlamlarına sahiptir (SRNG,1966: 294). Tatarca kurt anlamına gelen *büri* sözcüğünden Rus ağızlarına ve Saratov bölgesi ağızlarına geçerek biryuk şeklini almıştır. Diğer Türk dillerine baktığımızda Çağatayca – *böri*, Türkmençe – *böri*, Kıpçakça – *börü*, Kazakça *börü* olarak kullanımları karşımıza çıkmaktadır. Kaşgarlı Mahmud’un sözlüğünde de kurt, *böri* (بری) madde başında verilerek şu atasözüne yer verilmiştir: Böri koşnısın yimes – (يماسقشنيسنبري) (Kurt komşusunu yemez) (Atalay, 1985, s. 220).

Bişlyak (Бишляк): Altın Orda devleti zamanında kullanılan altından yapılmış madeni bir para birimidir. Kökeni beş birimden oluşan para ve beşi bir arada anlamlarına sahip beşlik sözcüğüne dayanmaktadır. baş + -lik > başlık

Boloto (Болото): Şipova’nın sözlüğünde Türk kökenli olarak belirtilen *boloto* sözcüğü, balçık sözcüğüne dayanmaktadır. Saratov bölgesi ağızlarında ise göl anlamında kullanılmaktadır.

Bormota (Бормота): Belli belirsiz çıkan ses, mırıldanma anlamına sahiptir.

Borovok (Боровок): Ekinlerin eğik bir şekilde ve birbirlerine yaslı olarak yığın hale getirilmesi, tınaz anlamındadır.

Bugay (Буғай): Damızlık boğa anlamında olan bu sözcük Türk kökenlidir. Sondaki “y”-(ü) sesinin Rusça eril cinsine uygun düşmesi açısından getirildiği düşünülür (Anikin, 2011, s. 29). Azerice ve Türkmencede *buğa*, Kazakça ve Uygurcada *buka* biçimlerinde kullanılmaktadır.

Bulga (Булга): Skandal, kavga, dövüş, endişe, kargaşa anlamında Saratov bölgesi ağızlarında kullanılan bu sözcük Türk kökenlidir. Rus dili etimoloji sözlüklerinde Türk kökenli olmadığına dair iddialar bulunsa da Fasmer, *bulga* madde başıyla verdiği bu sözcüğün Türk dillerinden alıntı olduğunu, Tatarca bulgamak fiilinin karıştırmak anlamında, Kazakça ve Eski Türkçe *bulgak*, Çağatayca *bulgag* sözcüklerinin alavere, telaş, karmaşa, huzursuzluk anlamlarında kullanıldığını belirtmiştir (Fasmer, 1986, s. 238).

Bulgaçit (Булгаचितь): Endişelenmek, huzursuzluk yaşamak anlamlarına sahiptir.

Burlak (Бурлак): Rus ağızlarının çoğunda bu sözcük gemi, tekne ya da vapurların halatını çeken veya çeviren kişi anlamında kullanılmaktadır. Saratov, İdil nehri boyunca bulunan bir yerleşim yeri olması itibarıyla gemicilik yerel halkın geçim kaynaklarından biri olmuştur. Kış şartlarının elverişli olmamasından dolayı çalışanlar havaların ısınmasını beklemekte, nehirlerdeki buzların çözülmesiyle gemi işçileri için çalışma sezonu başlamaktadır (Dal, 1912, s. 351). Bu sözcük aynı zamanda eğitimsiz, işsiz güçsüz ve kavga çıkaran kimseler için de kullanılır. Bu anlamda kullanılmasının sebebi olarak *burlak* adı verilen mevsimlik işçilerin kışları boş bir şekilde oturmaları gösterilebilir. Saratov bölgesindeki ağızlarda bu anlamda kullanılan sözcüğün kökeni konusu oldukça tartışmalıdır. Fasmer, farklı varyantları sözlüğünde vererek hangi dilden alıntı bir sözcük olduğunun net olmadığını belirtir. Türk kökenli olduğu iddia edilen *burlak* sözcüğü Tatarca döndürmek, çevirmek anlamlarına gelen “bur” fiiliyle bağdaştırılır. Şipova’nın sözlüğünde de yer alan bu sözcük, Tatarca halat ya da ip çeviren kişi anlamına gelen *burlak*, *burgalak* sözcüklerine dayandırılmaktadır.

Bustrık (Бустрык): Bir ucu çatallı diğer ucu sivri olan sırtık, genelde çamaşır ipi takır germede kullanılmaktadır: “Çatıdaki şapkaya sırtıkla uzandılar” (*Шанку с крыши бустрыком достали*) (SRNG: 1968, s. 308). Saratov bölgesi ağızlarında “bustrık” (*бустрык*) biçimi kullanılmaktadır. Aynı anlama sahip bu sözcük Rus ağızlarında “bastrok” (*бастрок*), “bastrık” (*бастрык*), “bastyruk” (*бастрюк*) gibi farklı biçimleriyle yaygın olarak kullanılmaktadır. Basmak fiil kökenine “-ık” yarım ekinin getirilmesiyle oluşan bas+ık sözcüğünün ettirgen yapı bas+tır+ık haline dayandığı düşünülmektedir (Sevortyan, 1978, s. 76). Türk dillerinde *bastırık*, kapıyı arkadan bastırmak için kullanılan ağaç dayak, kol, sürgü ile ağırlık ve yük anlamlarına gelmektedir.

Butor (Бутор): Evde kullanılan pılı pırtı, eski püskü işe yaramayan eşya anlamındadır. Butor sözcüğünün kökeni tartışmalıdır ve Macarcadan ya da Türk dillerinden geçtiği düşünülmektedir (Fasmer, 1986, s. 253). Hayvanların bağırsak, işkembe, ciğer gibi iç organları anlamında da kullanılmaktadır.

Butuz (Бутуз): Bir işi ağır ağır, yavaş yavaş yapan şişman kimse, hantal anlamında kullanılmaktadır. Şirova'nın sözlüğünde de karşılaştığımız bu sözcük Türk kökenli olarak belirtilmektedir. Kaça anlamına sahip but sözcüğüne dayandığı düşünülmektedir.

Duvan (Дуван): İdil nehri boyunca dağlık, tepelik anlamındadır.

Gogot (Гогот): Tavuğun yumurtlama öncesi ve sonrasındaki bağırsığı, kankıldağan anlamına sahiptir.

Gurba (Гурьба): Topluca, toptan anlamındadır.

İglitsa (Иглица): Ağ örme iğnesi anlamındadır.

İgolka (Иголка): Örgü işinde kullanmaya yarayan şiş anlamındadır.

İzyan (Изьян): Gereksiz yere çaba, iş, emek, para vb. harcama, zarar, ziyan anlamındadır.

İzyanisty (Изьянистый): İzyan sözcüğünün sıfatlaştırılmış halidir.

İzyanit (Изьянить): İzyan sözcüğünün fiilleştirilmiş halidir. Harcamak, ziyan etmek anlamındadır.

Kaçka (Качка): Beşik, salıncak anlamına sahiptir.

Kalaç (Калач): İki anlamda kullanılmaktadır. İlk anlamı fırında pişirilen bir tür hamur işidir. İkinci anlamı ise nehrin halka biçiminde çizdiği akıntı, menderesdir.

Kalğan (Калган): Hayvanların yemek yemeleri için yapılan kâse, çanak anlamında kullanılmaktadır.

Kalişçe (Калище): İşsiz güçsüz gezen kimse, avare anlamında kullanılmaktadır.

Kamçug (Камчуг): Ciltte görülen kırmızı döküntü hastalığı

Kamışiki (Камышики): Saz, kamış

Karga (Карга): Tüyleri kara renkte olan kuş, karga. Ayrıca kütükleri birbirine bağlamaya yarayan iki ucu sivri ve kıvrık demir parça, kenet anlamında da kullanılmaktadır.

Kariy (Карий): Türk kökenli bir sözcük olan kara kelimesine dayanmaktadır. Esmer tene sahip insanlar için kullanılan bu sözcük atın rengini belirtmek amacıyla da kullanılmaktadır (Anikin, 2003: 247).

Kaştan (Каштан): Çarlık Rusya döneminde köylerde yöneticilik yapan kimselere denilmiştir. Çuvaşça öncü, lider, kılavuz anlamlarına gelen *kutsan*, *kostan* sözcüklerine dayanmaktadır.

Katsap (Kaşan): Eğitim görmemiş görgü sahibi olmayan kaba insanlar için kullanılır.

Kauz (Kayz): Suyun değirmen çarkına aktığı çukur, gölet, havuz anlamlarına sahiptir.

Kavardak (Кавардак): Darı lapasının balıkla kavrulması anlamına gelir.

Kaymak (Каймак): Sütün üzerinde biriken krema, kaymak.

Kazan (Казан): Yemek pişirmeye ya da su ısıtmaya yarayan büyük metal tencere, kazan anlamındadır.

Kazna (Казна): Define, hazine anlamına sahiptir.

Kiçiga (Кичига): Sırık anlamıyla birlikte kibirli ve boş insanlar için kullanılmaktadır.

Kisa (Куса): Küçük çanta, torba anlamına sahiptir. Genellikle kilise ayinlerine götürmek üzere hazırlanan çöreklerin koyulduğu çantayı ifade etmek için kullanılmaktadır.

Kiz (Киз): Tezek anlamında kullanılmaktadır. Rusça'da "kizyak" (кизяк) biçiminde kullanılan bu sözcük Saratov bölgesi ağızlarında *kiz* biçimine bürünmüştür.

Kolıtaga (Кольмага): Genellikle atların çektiği ve dört tekerleği olan bir tür araba, karuça anlamına sahiptir.

Koloda (Колода): Hayvanların su içmelerine yarayan kalın ahşap kap, yalak anlamında kullanılmaktadır.

Kon (Кон): Sınır, çizgi anlamlarına gelen *kon* sözcüğü genellikle bir şeyin başlamasını ve sona ermesini ifade etmek amacıyla kullanılmaktadır.

Korçaga (Корчага): Toprakta yapılan büyük kap, çömlek, güveç anlamlarına gelmektedir.

Kostriga (Кострига): Keten ve kenevir otlarını taradıktan sonra arda kalan sert kabuk anlamına sahiptir.

Koşara (Кошара): Küçükbaş hayvanların barınması için yapılan mandıra, ağıl anlamında kullanılmaktadır.

Koştanit (Коштанить): Kaştan sözcüğünün fiil halidir. Köylerde yöneticilik yapmak anlamındadır. Bakınız: *kaştan*

Koti (Коты): Kadınların giydiği deriden yapılmış bir tür eski ayakkabı anlamına sahiptir.

Kotuh (Котух): Koyunların barındıkları yer, ahır anlamında kullanılmaktadır. Tatarca kümes hayvanlarının yaşadıkları yer anlamına gelen *katak* sözcüğüne dayanmaktadır.

Kovriga (Коврига): Türkçe gevrek sözcüğünden gelen kovriga, somun ekmeği anlamında kullanılmaktadır.

Kuga (Куга): Papirüsgiller familyasından bir tür bitki.

Kurdyutskiy (Курдюцкий): Türkçe kuyruk sözcüğüne dayanmaktadır. Rus dilinde kullanımda olan kuyruk ve kuyruklu anlamlarına gelen "kurdyuk" (курдюк) ve "kurduçnyı" (курдючный) sözcükleri Saratov bölgesi ağızlarında *kurdyutskiy* (курдюцкий) biçimine bürünmüştür.

Kurgaş (Кургаш): Küçük tepe, kurgan, höyük.

Kurmuş (Курмыш): Ayrı bir toprak parçası.

Kurnik (Курник): Börek, çörek.

Kuşak (Кушак): Bele takılan bir tür kemer, kuşak.

Ladjina (Ладжина): Türkçe alaca sözcüğüne dayanan *ladjina*, el dokuması çizgili kumaş anlamında kullanılmaktadır.

Lagun (Лазун): Ahşap kap, fıçı.

Lebeda (Лебеда): Chenopodium familyasından olan bir tür bitki, ak pazı.

Liman (Лиман): Suyla dolu ingin yer, çökek.

Mahan (Махан): Güçten düşmüş, sadece eti yenmeye uygun at.

Malay (Малай): Erkek çocuklarına, özellikle de Tatar çocuklarına hitap edilirken kullanılmaktadır. Tatarca'da *malay*, oğlan çocuk anlamına gelmektedir ve Rus ağzlarına Tatarcadan geçtiği düşünülmektedir.

Mar (Мар): Kurgan, toprak set, küçük tepelik.

Mekat (Мекать): Düşünmek, sanmak, varsaymak.

Musat (Мусат): Bıçak gibi keskin aletleri bilemeye yarayan çelik araç, masat.

Nar (Нарь): Tek hörgüçlü deve.

Nardek (Нардек): Kaynatılmış karpuz suyu. Eski Türkçede kullanılan ve nar, erik, kızılçık vb. yemişlerden yarılan pekmez anlamına gelen *nardenk* sözcüğüne dayanmaktadır.

Nayan (Наян): Küstah, arsız kimse.

Osot (Осот): Yabani ve dikenli ot.

Otava (Отава): Hasattan sonra büyüyen ot.

Pay (Пай): Birden fazla kişi arasında bölüşülen toprak parçası.

Peşi (Пеши): Yürüyerek, yaya anlamına sahiptir. Türkçe peşi peşine ifadesine dayandığı düşünülmektedir.

Pirog (Пирог): Türkçe börek sözcüğüne dayanan pirog, Saratov bölgesi ağzlarında beyaz buğday ekmeği ve somun ekmeği anlamlarında kullanılmaktadır.

Pritomanno (Притоманно): Tam, bütün, doğru, gerçek anlamlarına sahiptir. Türkçe tamam sözcüğünden geldiği düşünülmektedir.

Revena (Ревена): Ravent, kuzukulagiller familyasından bir ot.

Runduk (Рундук): Un, tahıl gibi yiyeceklerin saklandığı yer, sandık, ambar.

Saban (Сабан): İki tekerlekli pulluk, saban.

Samanka (Саманка): Hayvanların barınması için yapılan kerpiç ahır.

Sula (Сула): Sudak balığı.

Talnik (Тальник): Söğütgiller familyasından bodur çalı halinde olan bitki türü.

Tarhan (Тархан): Köyleri dolaşarak deri, kendir, keten vb. ürünleri satmak için alan kimse.

Tavoljannik (Таволжанник): Gülgiller familyasından Spiraea cinsinden olan bitki, keçisakalı.

Tazat (Тазать): Azarlamak, paylamak.

Tırlo (Тырло): Ormanlık alanda ya da boş bir yerde büyük baş hayvanların ve atların otladığı boş bir arazi, otlak, mera.

Tolmaç (Толмач): Çevirmen, tercüman. Türkçe *dilmaç*, Tatarca *telmaç*, Kırçakça *tulmaç*, Kazakça *tilmaç* biçimlerinde kullanılmaktadır.

Tomaşa (Томаша): Saratov ağızlarında koşuşma, hayhuy anlamlarında kullanılır. Türkçe *temaşa*, Tatarca, Kırçakça ve Başkurtça *tamaşa* biçimlerine sahip olan bu sözcük kavga, gürültü, seyretme, temsil, gösteri, oyun vb. anlamlarına sahiptir.

Tulayem (Тулаем): Kalabalık, cümbür cemaat, hürya anlamlarında kullanılır. Tatarca *tulu*, Türkçe *dolu* sözcüklerine dayanmaktadır.

Tumak (Тумак): Üç farklı anlama sahiptir. İki farklı cinsten oluşan hayvanları belirtmek amacıyla özellikle yarım kan atlar için *tumak* ifadesi kullanılmaktadır. İkinci anlamı, bir yere çarpma ya da vurma sonucunda vücutta oluşan çürük ve beredir. Üçüncü anlamı ise budala, ahmak kimsedir.

Uren (Урень): Ауран.

Yedevo (Едево): Yemek, yiyecek, besin, gıda.

Yedivo (Едиво): Yemek, yiyecek, besin, gıda.

Yedovo (Едово): Yemek, yiyecek, besin, gıda.

Yendovina (Ендовина): Büyük kap, tencere, kazan.

Yeralaş (Ералашь): Düzensiz ve karmaşa anlamlarının yanı sıra ipe sapa gelmeyen, saçma şeyler için de kullanılmaktadır.

Yeralaşit (Ералашить): Karışıklık çıkarmak, saçma sapan konuşmak anlamına sahiptir.

Yestvo (Ество): Yemek, aş.

Zemelyuşka (Земелюшка): Küçük toprak anlamına gelen zemelyuşka Türk kökenli zemin sözcüğüne dayanmaktadır.

Tükoloji çalışmalarıyla bilinen ünlü araştırmacı N.A. Baskakov, sözcüklerin kökenleri üzerine yapılan araştırmaların genel olarak ihtimaller üzerine kurulduğunu ve çoğunlukla subjektif özellikler taşıdığını belirtir. Araştırmacı N.K. Dmitriyev'in de ifade ettiği gibi, Türk sözlerinin tarihine dair kesin, ispatlanmış ve herkes tarafından kabul edilmiş kaynak bulmak zor bir iş. Dolayısıyla söz konusu alana ait ilmî kaynaklar hipotezlere ve ihtimallere dayanmaktadır (Baskakov, 1997: 2). Çalışmamızda incelediğimiz Saratov bölgesi, çeşitli Türk topluluklarının ve Rusların asırlar boyunca birlikte yaşadıkları bir alandır. Söz konusu bölgenin, somut olmayan kültürel miras olduğunu söylemek mümkündür. Rusça ağızlara ve Rus diline Türk dillerinden yeni sözlerin girmesi, söz konusu dilin kavram alanlarının genişlemesine vesile olmuştur. Söz varlığının ve kelime hazinesinin zenginleşmesi bakımından Rus diline önemli katkılar sağlamıştır.

Sonuç

Her toplum farklı tarihlerde ve coğrafi ortamlarda yaşayan topluluklarla siyasi, ekonomik, ticari, sosyal, dini vb. ilişkiler kurar ve bu ilişkiler aynı zamanda kültürel nitelikler taşır. Söz konusu ilişkilerde dil, önemli bir yer teşkil eder. Toplumlar kendilerinde var olmayan kavramları farklı toplumlardan öğrenerek söz konusu kavramların adlarını kendi dillerine taşır. Siyasi ve iktisadi üstünlüğün sağlandığı dil dışı durumlarda öğrenme yolundan bahsetmek mümkün olmamaktadır fakat dile alıntı sözcükler girmeye devam etmektedir. Bu tür durumlarda alıntı sözcükler, çoğunlukla bir değişikliğe uğramadan kaynak dildeki biçimiyle kullanılır. Toplumların dil tarihleri karşılaştırmalı olarak incelendiğinde topluluklar arasında kavram ve söz aktarımları, sebepleriyle birlikte ortaya çıkarılabilir. Tarihi sürece baktığımızda Türk halkları geniş bir coğrafyaya yayılmış, birçok toplumla temas halinde olmuştur.

Saratov bölgesi ağızlarında kullanılan Türk kökenli sözcükleri konularına göre sınıflandırdığımızda söz konusu sözcükler ortak yaşayışın gereği olarak ev eşyaları, araç gereç, yiyecek, yiyecek, içecek, doğa, tarım, hayvancılık, bitki gibi gündelik yaşama ait olmasıyla dikkat çekmektedir. Özellikle kişinin mizacı ve hareketlerine yönelik adlandırmalar oldukça fazladır: **abatur**: küstah insan; **katsap**: kaba kimse; **kiçiga**: kibirli; **nayan**: küstah, arsız; **alira**: işsiz güçsüz kesen kimse ve hokkabaz; **balaban**: gülünç kimse; **bezalaberniy**: rahatsızlık veren kimse; **biçera**: zavallı; **butuz**: hantal kişi; **kalişçe**: avare. Barınma, konut, mekan gibi adlandırmalar arasında gösterebileceğimiz sözcükler şunlardır: **anbar**: ambar; **baz**: ahır; **bakşa/bahça**: bahçe; **baydan**: boş arazi; **zemelyuşka**: küçük toprak; **kotuh**: mandıra, ahır; **koşara**: mandıra, ağıl; **kurmuş**: ayrı bir toprak parçası; **samanka**: ahır; **turlo**: otlak, mera.

Araç, gereç, eşya, ev eşyaları, kap kacak, malzemeler gibi adlandırmaları barındıran sözcükler: **badik**: baston; **balakir**: güveç; **batog**: âsa; **batmar**: iskemle; **butor**: pılı pırtı, eski eşya; **yendovina**: kazan; **igolka**: şiş; **kazan**: kazan; **kalgan**: çanak; **kaçka**: beşik; **kisa**: torba, çanta; **koloda**: yalak; **korçaga**: çömlek, güveç; **lagun**: fiç; **musat**: masat. Giyecek, kıyafet türü adlandırmalar arasından örnek gösterebileceğimiz sözcükler: **azyam**: uzun elbise; **bazluk**: kabara; **bahil**: ayakkabı; **koti**: deri ayakkabı; **kuşak**: kuşak.

Hayvanlar ve bitkiler ile alakalı adlandırmalar arasında kullanılan sözcükleri şu şekilde sıralayabiliriz: **bakla/bakleşka**: balık; **biryuk**: kurt; **bugay**: boğa; **gogot**: kankıldağan; **karga**: karga; **kurdyutskiy**: kuyruk; **mahan**: kesilecek at; **nar**: tek hörgüçlü deve; **sula**: sudak balığı; **bastlnik**: kuru ot; **kamışki**: saz, kamış; **lebeda**: ak pazı; **osot**: yabancı ot; **revena**: ravent.

Rus diyalektoloji sözlükleri Türkoloji çalışmaları için değerli kaynaklar arasındadır. Türk milletlerinin yaşadıkları bölgelerde hazırlanan sözlükler, Rus ağızlarında kullanılan Türk kökenli sözcüklerin varlığını göstermektedir. Söz konusu çalışmalar Türkologlar tarafından araştırılmalı ve Türk dünyasına kazandırılmalıdır. Rus Halk Ağızları Sözlüğünü tarayarak yaptığımız incelemede Saratov bölgesi ağızlarında kullanılan yüz kırk civarında Türk kökenli sözcük tespit ettik. Söz konusu sözcükler arasında tartışmalı bulunanlar olabilmektedir, fakat aksini iddia eden ve söz konusu iddiaları çürüten çalışmalar net bir şekilde ortaya konulamamıştır. Çalışmamızda etimolojik kaynaklar olan sözlükler taranarak Türk kökenli sözcüklerin hepsi birer somut temele dayandırılmaya gayret edilmiş ve Saratov Bölgesi ağızlarında kullanılan Türk kökenli sözcükler gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kaynakça

- Adji, M. (2001). *Kaybolan Millet (Deşt-i Kıpçak Medeniyeti)*. (Çev. Zeynep Bağlan Özer). Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı.
- Anikin, A. E. (2003). *Etimologičeskiy slovar russkih zaimstvovaniy v yazıke Sibirii*. Nauka.
- Anikin, A. E. (2007). *Russkiy etimologičeskiy slovar. Vip. 1*. Rukopisniye pamyatniki Drevney Rusi.
- Anikin, A. E. (2008). *Russkiy etimologičeskiy slovar. Vip. 2*. Rukopisniye pamyatniki Drevney Rusi.
- Anikin, A. E. (2009). *Russkiy etimologičeskiy slovar. Vip. 3*. Rukopisniye pamyatniki Drevney Rusi.
- Anikin, A. E. (2011). *Russkiy etimologičeskiy slovar. Vip. 4*. Znak.
- Artamonov, M. İ. (2008). *Hazar tarihi. Türkler, Yahudiler, Ruslar. L.N. Gumilyov'un tashih ve notlarıyla*. (Çev. D.D. Batur). Selenge Yayınları.

- Atalay, B. (1985). *Divânü Lügati't-Türk tercümesi III*. TDK Yayınları.
- Baskakov, N. A. (1997). *Türk kökenli Rus soyadları*. TDK Yayınları.
- Çekalin, F. F. (1892). *Saratovskoye povoljye s drevneyshih vremen. Parovaya skoropechatnya Gubersnskogo Pravleniya*.
- Dal, V. İ. (1912). *Tolkoviy slovar jivogo velikoruskogo yazıka (4-e izd.). T.I.* İzdaniye T-vo M.O. Volf.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Bizim Büro Basımevi.
- Fasmer, M. (1986). *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka. Tom I-II*. Progress.
- Kurat, A. N. (1987). *Rusya tarihi. Başlangıçtan 1917'ye kadar*. Türk Tarih Kurumu Yayınları
- Kurat, A. N. (2002). *Türk kavimleri ve devletleri*. Murat Kitabevi.
- Maksimov, E. K. (1991). *Saratovskiy kray. Privoljskoye knijnoye izdatelstvo*.
- Mırzahmetulı, M. (2015). *Taynı rusifikatsii kazahov*. Kazıgurt baspası.
- Myakşeva, L. V. (2009). *İstoriya saratovskogo kraya*. İzdatelstvo litsey.
- Ögel, B. (1984). *İslamiyetten önce Türk tarihi*. TTK Basımevi.
- Özer, Z. B. (2004). *Rus dilinin gelişme evreleri*. Çetin Ofset.
- Pospelov, Ye. M. (2005). *Toponimiçeskiy slovar*. Astrel.
- Preobrajenskiy, A. G. (1910-1914). *Etimologičeskiy slovar russkogo yazıka*. Tip. G. Lissnera i D. Sobko.
- Sevortyan, E. V. (1978). *Etimologičeskiy slovar tyurkskih yazıkov*. Nauka.
- SRNG (1966). *Slovar russkih narodnih govorov. Vipusk vtoroy*. Nauka.
- SRNG (1968). *Slovar russkih narodnih govorov. Vipusk tretiy*. Nauka.
- SRNG (1986). *Slovar russkih narodnih govorov. Vipusk dvadtsat perviy*. Nauka.
- Suleymenov, O. (2002). *Tyurki v doistorii*. Atamura.
- Şipova, Y. N. (1976). *Slovar tyurkizmov v russkom yazıke*. Nauka.
- Zenkovsky, S. A. (1971). *Rusya'da Pan-Türkizm ve Müslümanlık*. (Çev. İzzet Kantemir). İpek Matbaası.